

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

נמסר בליל שב"ק פרשת לך לך תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

הפיל עצמו יחד עם הס"ת בכדי למנוע את נפילת הס"ת האם צריך להתענות

נשאלתי ע"י יהודי מבני ספרד שבשעת ההקפות בשמחת תורה חש שהס"ת שהחזיק עומד להשמט מידי וכו' למנוע הנפילה הפיל את עצמו לארץ יחד עם הס"ת, ועתה הוא שואל האם נחשב הדבר שהס"ת נפל ולפי ההלכה מחויב הוא להתענות או אי"ז נחשב לנפילה.

ומעשה נוסף היה השנה באחד מבתי הכנסת בב"ב, שס"ת פסול נפל לארץ ונסתפקו המתפללים האם כיון שהס"ת היה פסול דינו שונה מס"ת כשר ואי"צ להתענות או שאין חילוק ביניהם.

והנה אותו מעשה היה לפני מספר שנים בשמחת תורה בבית המדרש הגדול של הגר"ח גריינימן זצ"ל בב"ב, כשהגר"א איברהם שליט"א מתלמידיו המובהקים של מרן החזו"א חש שהס"ת עומד להשמט מידי וכו' למנוע זאת הפיל עצמו יחד עם הס"ת לארץ, והצטער הגאון שליט"א צער רב, אך הגר"ח גריינימן זצ"ל תמה על צערו ואמר לו 'וכי הינך חושב שבבית מדרש שלנו יפול ס"ת, אצלינו בביהמ"ד לא יפול ס"ת!', ועל כן באופן כזה אין זה נחשב שנפל הס"ת לארץ, ודבר פלא הוא: וכי יש הבדל היכן נפל הס"ת?

שני דרכים בסיבת התענית על נפילת ס"ת

והנה בעיקר הטעם מדוע יש להתענות על נפילת ס"ת יש לדון, האם הנפילה היא סיבה והיינו שבגלל שנגרם בזיון לס"ת ע"י הנפילה זו הסיבה שבגינה מחויבים להתענות, או שהנפילה היא רק סימן שיש תביעה משמים על המפיל ועליו לתקן מעשיו וא"כ התענית היא לא מחמת הנפילה אלא היא סימן משמים שצריך לתקן את דרכו ולשוב בתשובה.

וכבר נחלקו הפוסקים בזה, דהנה כתב המג"א (סימן מד סק"ה) וז"ל 'במשפטי שמואל כתוב קצת סמך למה שנהגו העולם להתענות כשנפלו תפילין על הארץ, וז"ל המשפטי שמואל (סימן יב) 'דע שהתפילין יש בהם קדושה גדולה, וראוי להזהר מהם, וכל זמן שהם עליו צריך שלא יסיח דעתו מהם, וכשמפילן מידו שייך בהם זלזול, והוא שאמרו חז"ל (מ"ק דף כו) שתפילין שנפלו בזרוע צריך הרואה לקרוע שתי קריעות כמו

"ואברכה מברכך ומקלליך אאר"

ויש לשאול מדוע הקב"ה מברך את אאע"ה שמברכו יבורכו ומקללו יתקללו ולא בירכו שכולם יברכו אותו?

אלא שאאע"ה שהפיץ את האמונה והאמת בעולם עד שנקרא אברהם העברי שאברהם מעבר אחד וכל העולם מהעבר השני א"כ על כרחו שאנשי השקר ישנאו את האמת וישנאו אותו, וכשאחז"ל למה נקרא הר סיני מלשון שנאה שמיום שניתנה תורה ירדה שנאה לעולם משום דהתורה אמת ושונאי האמת ישנאו את התורה – ועל כן לא היה שייך שהקב"ה יברך את אברהם שכולם יברכו אותו שאם כולם היו מברכים אותו הוא לא היה אברהם אבינו. ומכאן שגדולי הדור שליט"א שהם מסמלים את האמת והענוה לא יתכן שיבורכו ע"י כולם וזוהי מסורת מאאע"ה וממשה רבינו עד היום.

"והוא יהיה פרא אדם"

שואל רבינו הגר"א זי"ע הלא בכל מקום ה"שם עצם" קודם ל"שם פועל" כמו אדם חכם, אדם צדיק, ומדוע כאן לגבי ישמעאל השם פועל קודם לשם עצם, פרא – אדם, ולא מצינו כן בכל התנ"ך?

ומבאר הגר"א דאצל ישמעאל פרא אדם אינו שם פועל אלא שם עצם דזה כל מציאותו, וכבר אמר הח"ח דאף אם ישכיל איזה ישמעאל ויהיה דוקטור לא יתפך לבן תרבות אלא השם פרא יהיה צמוד לו ויקרא "פרא דוקטור".

ושמעתי אומרים "כעת חיה והנה בן לשרה אשתך" כעת אברהם יש לך חיה בבית שהוא ישמעאל, ומשרה יולד לך – בן.

כמה נכונים הדברים בתקופתנו שהערכים משתוללים ורוצחים כחיות והם פראי אדם כפשוטו.

ספר שנשרף, ואחרי שהם כס"ת, וכי יסתפק אדם שמי שנפל ספר מידו לא יתענה?! וכ"כ בכפות תמרים (סוכה דף מא ע"ב) סמך למנהג להתענות כשנופלים תפילין, מהגמרא לא יאחוז תפילין בידו ויתפלל, מפני שלבו טרוד במחשבתו, ושלא יפלו מידו ויתבזו, אלמא כשנופלין התפילין הוא זלזול וביזוי לתפילין שלא שמרן יפה וה"ה בס"ת, ולכך נהגו להתענות לכפר העון, עיי"ש.

אך בשו"ת מהר"י ברונא (סימן קכז) כתב סמך למנהג להתענות למי שנפלו התפילין מידו שהראו לו מן השמים שצריך תשובה, וגם בנפילת תפילין איכא סימנא כדאמר' בגמ' (מו"ק דף כה ע"א) האי מאן דאיתהפיק ליה רצועה ליתב בתעניתא, עיי"ש.

הרי שנחלקו אם הנפילה היא סיבה לתענית משום בזיון ס"ת או סימן שהראו לו מן השמים שצריך תשובה.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סימן א פרק ו אות ג) כתב שיש נפק"מ בין הטעמים, בנפל לו הס"ת בגרמא כגון: שהניח הס"ת בארון הקודש בצורה לא נכונה ונפל, דאם הטעם הוא משום בזיון יש מקום להקל כשלא נפל מידו ממש ורק בגרמתו, אבל לפי טעמו של המהר"י ברונא שהוא סימן שצריך לעשות תשובה א"כ גם ע"י גרמא כיון שנפילת הס"ת נגרמה על ידו, סימן הוא מהשמים שצריך לעשות תשובה.

האם כל הרואים ס"ת שנפל צריכים להתענות?

והנה לגבי מי חל החיוב להתענות כשנפל ס"ת בביהכ"נ, כתב בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' י"ב) שרק מי שנפל מידו צריך להתענות ולא אלו שראו זאת, וכן משמע מדברי המג"א שם ומסתימת המ"ב בס' מ' ס"ק ג' שכתב "נוהגים העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא נרתיקן והוא הדין כשנופל ס"ת אפילו בנרתיקן", ומזה שלא כתב שגם הרואים מתענים, משמע שדין ס"ת כדין תפילין שרק המפיל מתענה.

אבל החיד"א בשיורי ברכה (יר"ד סימן רפ"ב) כתב שמענו בק"ק אחת שנפל ספר תורה, והורה רב המקום שיתענו כל הקהל וכ"כ בשו"ת אמרי אש (או"ח סימן ו) ובשו"ת דברי חיים (יר"ד ח"א סימן נט).

ובספר מאזנים למשפט (ס"ה) כתב שהטעם שבתפילין נהגו להתענות רק מי שנפלו מידו, ולא העומדים בבית הכנסת, ואילו בס"ת נהגו שכל הקהל מתענה, מלבד מה שקדושת ס"ת גדולה מקדושת תפילין, יש בזה עוד טעם דחז"ל אמרו בברכות (דף לד ע"ב) המתפלל וטעה סימן רע לו, ושליח צבור שטעה סימן רע לשולחיו, ולכן המניח תפילין ונפל ממנו הרי שהתפילין נתבזו רק מפני חטאו הפרטי, אבל המוציא ס"ת לקרא בו בציבור הרי הוא בבחינת שליח צבור, וכשנפלה מידו הרי התקלה הזאת והבזיון הזה סימן רע ח"ו לשולחיו, והוא סימן שחטאו פשעו ועוו כל הקהל העומד בבית הכנסת, ולכן מחויבים כולם להתענות ע"כ. וכעין זה כתב בספר נפש חיה (סימן מד), וכן פסקו בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ג סימן ג') ושו"ת ציץ אליעזר שם שכל מי שראה את נפילת הס"ת צריך להתענות.

ולכאורה נידון זה האם צריכים כל הציבור להתענות או דין התענית הוא רק על המפיל תלוי בנידון הנ"ל, האם הנפילה היא סיבה או סימן, דאם היא סיבה הרי רק מי שהבזיון נגרם על ידו צריך להתענות, ואין זה

יובל שנים להסתלקותו של

מרן הרב מטשעבין זצ"ל

בעל שו"ת דובב מישרים

האם יש להמנע מלקבל

מתנה מגוי

**"אמרי נא אחותי את למען יטב לי
בעבורך וחיתה נפשי בגללך"**

(בראשית יב יג)

**ופרש"י: 'למען יטב לי בעבורך יתנו
לי מתנות'**

שאלה מעניינת שאל הגר"י פרנא זצ"ל
את המשעבין רב, האם יש להמנע
מלקחת מתנה מגוי משום שזנא
מתנות יחיה?

והשיב לו: כתב הסמ"ע (ח"מ סי' רמ"ט
סק"ד) דהטעם דשזנא מתנות יחיה כי
הלהוט אחר מתנות צריך להחניף
לבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם
הרעים שרואה בהם, וכיון שברש"י
סנהדרין (דף ע"ה ע"א) מבואר דאין
מצוה להוכיח נכרי א"כ בגוי הנותן
מתנה לישראל לא שייך לומר שזנא
מתנות יחיה (עיין חשוקי חמד גיטין דף
ס"א ע"א)

שייך לכלל הציבור, אבל אם היא סימן לעשות תשובה
כיון שהס"ת נועד לקרוא בו בציבור הרי כלל הציבור שראו
את הנפילה צריכים להתענות, ועי' בשו"ת ציץ אליעזר שם
שדייק משו"ת מהר"י ברונא הנ"ל שרק בתפילין המפיל לבדו
הוא שצריך להתענות, אבל בס"ת כל הרואים צריכים
להתענות, והוא לשיטתו שסבר שהנפילה היא סימן לתשובה
והסימן הוא לכל הציבור.

ומעשה שהיה בביהכ"נ חניכי הישיבות ברוממה שנפל ס"ת
והמרא דאתרא הגאון רבי משה קופשיץ זצ"ל הורה מיד
לעצום את העיניים כדי שלא יתחייבו בתענית, וצ"ע מל'
האזנים למשפט הנ"ל שכתב שכל הקהל העומד בביהכ"נ
צריכים להתענות, ושוב שאלתי כן לרבינו הגר"ח קניבסקי
שליט"א ואמר דיש מקום לדברים וכבר הורה זקן, וכן
משמעות שאר הפוסקים הנ"ל שכתבו **שהרואים צריכים**
להתענות.

ועתה נבין את דברי הגר"ח גריינימן זצ"ל שאמר 'בביהמ"ד
שלנו לא יפול ס"ת' דלפי הנראה סבר שסיבת התענית היא
סימן מובהק משמים שצריך המפיל והציבור כולו לעשות
תשובה ושחטאו ופשעו כל הקהל שבביהכ"נ כלשון המאזנים
למשפט הנ"ל, ואין זה שייך בבית המדרש שלנו!

והאמת היא שלכאורה הגר"ח גריינימן זצ"ל לא חידש דברים
אלו אלא כל דבריו מבוססים על דברי רבו מרן החזו"א, כפי
שסיפר הגרב"צ פלמן זצ"ל (מובא בגליון 'שלמים מציון' על
פרשת ראה) על ר' אליעזר מנדלוביץ זצ"ל שהיה נקרא בפי כל
ר' אלעזר סלנטר (ע"ש עירו), שהיה צדיק נשגב והחזו"א
הפליג לדבר עליו כאחד מקדושי עליון והיה אומר שחצי
עולם עומד בזכותו, וכל יום היה ר' אלעזר מתפלל שחרית
בנץ בביתו של החזו"א, פעם אחת כיבדו אותו בהגבהה
והס"ת נפל מידי, ואמר לו החזו"א שאינו צריך להתענות
שכל הטעם בתענית הוא משום שהנפילה מהווה סימן למגביה

שעונותיו גרמו לו זאת אך רבי אלעזר שכולם יודעים עליו שהוא צדיק גמור ואין אצלו עונות, לא שייך
לומר שעונותיו גרמו וא"צ תענית עכ"ד הק', ולמדנו מדבריו שנקט החזו"א שהנפילה מהווה סימן וא"כ
ישנם אנשים ומקומות של"ש בהם סימן זה.

חידוש הכף החיים שאומרים לבד בנפילת ס"ת

הכף החיים (סימן מ' ס"ק ז') כתב שאם התפילין היו פחות משלושה טפחים לקרקע ונפלו משם לקרקע,
אין צריך להתענות, כיון שכל למטה משלושה כלבוד דמי, ומ"מ אם נפלו מגובה והגיעו עד סמוך לשלושה
טפחים מהקרקע אין צריך להתענות שהרי להלכה לבד להחמיר לא אמרין.

ויש לתמוה מה שייך דין לבד לנפילת ס"ת או תפילין וכי כיון שבדין אומרים לבד משתנה המציאות
שהס"ת נפל והתבזה? אלא ברור ופשוט שנקט הכף החיים שהנפילה היא סימן וכיון שלפי הדין אי"ז
נפילה אין כאן סימן כלל! אך מהרבה פוסקים נראה שהוא ענין של בזיון ויש ודאי להחמיר בזה.

המעשה שסיפר מרן הגראי"ל שטינמן על נפילת ס"ת פסול

שאלתי את רבינו מרן הגראי"ל שטינמן שליט"א על המעשה שקרה השנה בנפילת ס"ת פסול בשמחת תורה, וסיפר מרן הגראי"ל שאותו מעשה קרה אצלו בישב"ק פוניבז' כשאחד מן הבחורים התאמן בעשיית הגבהה הפוכה בס"ת פסול ונפל הס"ת, והיה שם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל ראש ישיבת פוניבז' שפסק שכיון שהס"ת היה פסול אי"צ הבחורים להתענות, ודן עמו מרן שליט"א ואמר שדעתו נוטה שצריך להתענות, והביא ראיה מהגמ' בזבחים סב. "אותו היום נפגמה קרן מזבח והביאו בול של מלח וסתמוהו ולא מפני שכשר לעבודה אלא שלא יראה מזבח פגום" ושמעין שאע"פ שהמזבח פסול עדיין שייך בו את ענין הבזיון, וס"ת ג"כ אע"פ שהוא פסול עדיין יש בו בזיון ולכך צריך להתענות על נפילתו (ועיין באילת השחר בזבחים שם שכתב מרן ראה זו), וכבר פסק כן בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן ק"ג) שכבר העלה בשו"ת 'חיים שאל' דגם בס"ת פסול יש להתענות אלא דהפגם אינו גדול כל כך.

ואמרתי למרן שליט"א את פסק מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שפסק שבס"ת פסול שנפל חייב רק המפיל להתענות ולא כל הציבור, והצעתי קמיה מרן לבאר שבס"ת יש שתי סיבות לצום האחת מחמת הבזיון והשניה מחמת הסימן, ובס"ת פסול לא שייך לומר שנפילתו מהוה סימן לתשובה כיון שאינו כשר לקריאה, והרי הוא כשאר תשמישי קדושה ויש בו רק את הבזיון שנגרם מהפלתו ארצה וכפי שהוכיח מרן ששייך גם בס"ת פסול בזיון, וא"כ ברור שרק המפיל צריך להתענות דענין בזיון שייך דוקא במפיל עצמו, ועוד שבס"ת פסול אין זה סימן לכלל הציבור כיון שאין הציבור יכולין לקרוא בו, ואף אם הוא סימן אינו רק למפיל עצמו, והסכים מרן ע"כ.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

מדוע אין פוסקין לשאול על הגשמים ט"ו יום קודם הפסח

השבוע בז' במרחשון התחלנו לומר "ותן טל ומטר לברכה" והטעם ששואלים על הגשמים ט"ו יום אחר החג מבואר בתענית י' ע"א מפני תקנתן של עולי רגלים כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

והקשה הגרש"ז אויערבך זצ"ל מפני מה א"כ אין פוסקין מלשאול על הגשמים ט"ו יום קודם הפסח משום עולי רגלים שלא יתעכבו בדרכים לירושלים.

ותירץ דבעלותם לירושלים לחג הפסח כימות החורף בידם להכין עצמם ולהתכנסות כראוי כדרך כל ימות החורף, אבל בבואם לירושלים לחג הסוכות שהוא ימות הקיץ היו לבושים במלבושי הקיץ ובחזרתם אם יהיו גשמים יעכבם הגשם ולא יוכלו לחזור, ודפח"ח.

ועוד יש לתרץ והוא כלל גדול ומיסודי המצוות, דבעלייתם לרגל הרי עולים לשם מצוה של ראיית פנים בעזרה, וכשהולכים לדבר מצוה ומקיימים מצוה בהליכתם אין דבר שיכול להפריע לעלייתם וודאי שלא גשמים ורוחות, אבל כשיוצאים מן המצוה בחזרתם לימי החולין מירושלים לביתם כל דבר קטן מפריע, וכ"ש גשמים ורוחות, ולכך תקנו חז"ל לעכב את שאלת הגשמים עד שיגיע אחרון שבעולי רגלים לנהר פרת.

ובני שיחי' תירץ דבעצם אין סברא לעכב את הגשמים לעולם כולו מפני עולי רגלים אלא שכל עיקר התקנה היתה לעולי רגלים שכבר עלו ואין בידם לחזור, אבל לעכב את הגשמים כדי שיוכלו לעלות אינו סיבה לתקנה.

נתתם ע"י ידידנו הרב אברהם לוי שליט"א לדפואת אמו שרה בת מלכה בתשח"י